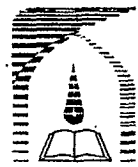

١٥١١٨

١٥٥٩٥٩

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی

بررسی چالشهای جغرافیایی موثر در توسعه روابط
ایران و افغانستان

داریوش امیری نیا

استاد راهنما:

دکتر پیروز مجتهد زاده

استاد مشاور:

دکتر محمد رضا حافظ نیا

خرداد ۱۳۸۴

۱۵/۲۵/۸۴

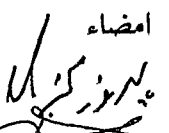

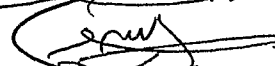

۱۰۵۹۵۹

اداره اطلاعات و کتابخانه مرکزی
تربیت مدرس
پستال ۱۳۸۴

به نام خدا

تأییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد برادر داریوش امیری نیا تحت عنوان بررسی چالشهای جغرافیایی موثر در توسعه روابط ایران و افغانستان را از نظر فرم و محتوا بررسی نمود و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند .

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	پیروز مجتهد زاده	دانشیار	
۲- استاد مشاور	محمد رضا حافظ نیا	استاد	
۳- استاد ناظر	حسین حیدری	استاد یار	
۴- استاد ناظر	هادی اعظمی	استاد یار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	محمد رضا حافظ نیا	دانشیار	

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته
که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب
آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار
خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب دانشجوی رشته جغرافیا مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: دانشجوی رشته جغرافیا
تاریخ و امضا: ۱۳۸۰

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود. ۱۳۸۴/۶/۲۱

تقدیر و تشکر

((من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق))

عزیزان زیادی در تکمیل این پایان نامه ما را کمک و یاری کردند، که در ابتدا از زحمات و تلاشهای ارزنده استاد عزیزم دکتر پیروز مجتهد زاده که راهنمایی پایان نامه را بر عهده داشتند، کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

همچنین از زحمات ارزنده دکتر حافظ نیا به عنوان استاد مشاور، تشکر و قدر دانی می کنم. در نهایت از همسر عزیزم و تمام دوستانی که در این پایان نامه ما را یاری کردند کمال تشکر و قدر دانی دارم.

چکیده

برقراری و توسعه روابط بین دو کشور ایران و افغانستان از اهمیت خاصی برخوردار است. علی‌رغم اینکه دو کشور مذکور از عوامل و زمینه‌های مناسبی جهت توسعه روابط برخوردارند اما یکسری عوامل جغرافیایی به طرق گوناگون توسعه روابط دو کشور را به چالش کشیده است.

مهمترین عوامل و چالش‌های موجود بین دو کشور عبارتند از: مساله ترانزیت مواد مخدر از افغانستان به ایران و سپس اروپا، مساله هیدروپولیتیک هیرمند و نقشی که این رودخانه در روابط دو کشور دارد، معضلات حضور آوارگان افغانی در ایران و تبعات آن، پیوستگی‌های قومی و مذهبی میان دو کشور. تحقیق حاضر با بهره‌گیری از اسناد و منابع موجود به بررسی چالش‌های فوق پرداخته است. در نهایت با تجزیه و تحلیل آنها اثرات هر کدام در روابط دو کشور اثبات و مشخص شده است. یافته‌های علمی تحقیق با ارائه یک دید سیستمی از عوامل جغرافیایی تاثیرگذار در چگونگی و توسعه روابط دو کشور دستگاه‌های مسئول را در تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: توسعه، روابط، چالش‌های جغرافیایی، مواد مخدر، هیرمند، آوارگان، قومیت.

فصل اول : چارچوب تحقیق

۲	۱-۱ طرح مسأله و بیان موضوع اصلی تحقیق.....
۴	۲-۱ فرضیات پژوهش.....
۵	۳-۱ ادبیات و سوابق مسأله.....
۶	۴-۱ مراحل تحقیق.....
۷	۵-۱ ضرورت انجام و اهداف تحقیق.....
۷	۶-۱ روش تحقیق.....
۸	۷-۱ موانع و مشکلات تحقیق.....
۸	۸-۱ چارچوب نظری تحقیق.....
۸	۱-۸-۱ چالش‌های موجود بین کشورها.....
۹	۲-۸-۱ کشورهای محصور در خشکی و دالانها.....
۱۰	۳-۸-۱ تنش بر سر مرزهای طبیعی.....
۱۰	۴-۸-۱ تنش به خاطر ربودن آب علیای رود.....
۱۱	۵-۸-۱ مشاجره بر سر گروههای اقلیت.....
۱۱	۶-۸-۱ تنش به خاطر منبع مهم بین المللی و تهدید به مرکز.....
۱۱	۷-۸-۱ مشاجره بر سر باروری مصنوعی ابرها.....
۱۲	۸-۸-۱ دیگر منابع تنش.....
۱۴	۹-۸-۱ منابع تنش ایران و افغانستان.....

فصل دوم: ادبیات و مباحث نظری

۱۶	۱-۲ امنیت ملی.....
۱۶	۱-۱-۲ تحول مفهومی امنیت ملی.....

۱۸	..... ۲-۱-۲ تهدیدات و چالشهای امنیتی
۲۱	..... ۲-۲ منابع آب
۲۱	..... ۱-۲-۲ وضعیت منابع آب در جهان
۲۳	..... ۲-۲-۲ رابطه منابع آب و مسایل سیاسی
۲۷	..... ۳-۲-۲ منابع آب و امنیت
۲۸	..... ۳-۲ رودخانه‌های بین‌المللی
۲۸	..... ۱-۳-۲ رودخانه‌های بین‌المللی بستر همکاری یا منازعه
۳۰	..... ۲-۳-۲ نظام حقوقی رودخانه‌های بین‌المللی
۳۱	..... ۳-۳-۲ استراتژی‌های حقوق بین‌الملل در ارتباط با رودهای بین‌المللی
۳۳	..... ۴-۲ مواد مخدر
۳۳	..... ۱-۴-۲ جایگاه و اهمیت مواد مخدر در جهان
۳۵	..... ۲-۴-۲ تعاریف مربوط به مواد مخدر
۳۵	..... ۱-۲-۴-۲ تعریف ماده مخدر
۳۶	..... ۲-۲-۴-۲ استعمال مواد مخدر
۳۶	..... ۳-۲-۴-۲ اعتیاد و معتاد
۳۷	..... ۴-۲-۴-۲ مواد افیونی
۳۷	..... ۵-۲-۴-۲ سوء مصرف مواد مخدر
۳۷	..... ۶-۲-۴-۲ هلال طلایی
۳۷	..... ۷-۲-۴-۲ مثلث طلایی
۳۸	..... ۸-۲-۴-۲ کشور ترانزیت
۳۸	..... ۳-۴-۲ ترانزیت مواد مخدر
۳۹	..... ۴-۴-۲ تعاون و همکاری بین‌المللی برای کشورهای ترانزیت
۴۰	..... ۵-۴-۲ ضرورت همکاری‌های بین‌المللی در جهت مبارزه با مواد مخدر
۴۰	..... ۱-۵-۴-۲ همکاری به عنوان استراتژی موثر
۴۱	..... ۲-۵-۴-۲ تهدید علیه امنیت و حاکمیت کشورها

- ۴۲ ..... ۳-۵-۴-۲ تهدیدات اجتماعی، اقتصادی
- ۴۴ ..... ۶-۴-۲ کنوانسیون‌های بین‌المللی مواد مخدر
- ۴۴ ..... ۱-۶-۴-۲ کنوانسیون واحد ناظر بر مواد مخدر ۱۹۶۱
- ۴۵ ..... ۲-۶-۴-۲ کنوانسیون ناظر بر مواد روانگردان - ۱۹۷۱
- ۴۵ ..... ۳-۶-۴-۲ کنوانسیون علیه حمل و نقل غیرقانونی مواد مخدر و مواد روانگردان - ۱۹۸۸
- ۴۶ ..... ۵-۲ قومیت
- ۴۶ ..... ۱-۵-۲ تعریف و مفهوم قومیت
- ۴۷ ..... ۲-۵-۲ قبیله یا گروه قومی
- ۴۸ ..... ۳-۵-۲ قلمرو قومیتها
- ۴۹ ..... ۴-۵-۲ مسائل قومی و قبیله‌ای در خاورمیانه
- ۵۱ ..... ۵-۵-۲ هویت قومی
- ۵۲ ..... ۱-۵-۵-۲ تعلق‌های اجتماعی و قومی
- ۵۳ ..... ۲-۵-۵-۲ بحران ارزشی و قومیت
- ۵۴ ..... ۳-۵-۵-۲ شکل‌گیری هویت قومی در جریان مبارزه نخبگان برای کسب قدرت
- ۵۵ ..... ۴-۵-۵-۲ نیروهای بین‌المللی و هویت قومی
- ۵۶ ..... ۶-۲ پناهندگی
- ۵۶ ..... ۱-۶-۲ تعریف واژه پناهندگی و تعیین پناهنده
- ۵۸ ..... ۲-۶-۲ آوارگان جنگی
- ۵۹ ..... ۳-۶-۲ اعطای پناهندگی
- ۶۰ ..... ۴-۶-۲ تعهدات دولتها و الزامهای بین‌المللی آنها
- ۶۱ ..... ۵-۶-۲ پناهندگی دسته‌جمعی
- ۶۱ ..... ۱-۵-۶-۲ پذیرش و اخراج دسته‌جمعی
- ۶۲ ..... ۶-۶-۲ تحولات مربوط به جمعیت‌های آواره و پناهنده در جهان
- ۶۴ ..... ۷-۶-۲ الزامات کنترلی پناهندگان
- ۶۵ ..... ۸-۶-۲ بازگشت داوطلبانه پناهندگان

فصل سوم: فرآیند جداسازی افغانستان از ایران و مناسبات دو کشور

- ۱-۳ فرایند جدایی افغانستان از ایران ۶۹
- ۲-۳ شکل گیری مرزهای ایران و افغانستان ۷۲
- ۱-۲-۳ حکمیت ماک لین انگلیسی (۱۸۹۱) ۷۲
- ۲-۲-۳ حکمیت کلنل ماک ماهون و گلداسمیت ۷۳
- ۳-۲-۳ حکمیت فخرالدین آلتای ۷۴
- ۴-۲-۳ دیگر تعهدات دو کشور جهت حل اختلافات ۷۵
- ۳-۳ جایگاه و اهمیت افغانستان ۷۶
- ۱-۳-۳ اهمیت استراتژیک افغانستان ۷۶
- ۴-۳ روابط و مناسبات ایران و افغانستان ۷۸
- ۱-۴-۳ قبل از تجاوز شوروی ۷۹
- ۲-۴-۳ از تجاوز شوروی تا سلطه طالبان ۸۰
- ۳-۴-۳ از زمان سلطه طالبان تا سقوط آن ۸۲
- ۱-۳-۴-۳ دوره رکود سیاسی ۸۲
- ۲-۳-۴-۳ دوره تنش سیاسی ۸۳
- ۳-۳-۴-۳ دوره تشدید تنش سیاسی ۸۴
- ۴-۴-۳ از سقوط طالبان تا کنون ۸۵

فصل چهارم: مسأله هیرمند و تحولات آن

- ۱-۴ رود هیرمند ۸۸
- ۱-۱-۴ وضعیت عمومی رود هیرمند ۸۸
- ۲-۱-۴ اهمیت حیاتی هیرمند ۹۰
- ۳-۱-۴ سدهای ساخته شده بر روی رودخانه هیرمند ۹۱
- ۴-۱-۴ دریاچه هامون ۹۴

۲-۴	داوری ها در مورد هیرمند.....	۹۵
۱-۲-۴	رأی حکمیت گلداسمیت راجع به سیستان و پیدایش مسأله تقسیم آب هیرمند.....	۹۵
۲-۲-۴	حکمیت مک ماهون در مورد هیرمند.....	۹۷
۳-۲-۴	شروط ایران برای پذیرش حکمیت مک ماهون.....	۹۸
۴-۲-۴	مفاد رأی حکمیت مک ماهون.....	۹۹
۵-۲-۴	دلایل دولت ایران در خصوص عدم قبول رأی حکمیت مک ماهون.....	۱۰۰
۳-۴	روابط سیاسی و مسأله هیرمند.....	۱۰۱
۱-۳-۴	روابط سیاسی ایران و افغانستان از حکمیت مک ماهون تا کمیسیون ۱۳۱۰ شمسی..	۱۰۱
۲-۳-۴	کمیسیون مشترک در سال ۱۳۱۰ شمسی.....	۱۰۳
۳-۳-۴	پروتکل موقت ۱۳۱۵ و قرارداد ۱۳۱۷.....	۱۰۴
۴-۳-۴	قرارداد تقسیم آب هیرمند در سال ۱۳۱۷ شمسی.....	۱۰۶
۴-۴	ابعاد بین المللی مسأله هیرمند.....	۱۰۹
۱-۴-۴	هیرمند و شورای امنیت.....	۱۰۹
۲-۴-۴	وساطت آمریکا و کمیسیون دلتای رود هیرمند.....	۱۰۹
۱-۲-۴-۴	خلاصه مفاد متن گزارش کمیسیون دلتا.....	۱۱۰
۵-۴	مذاکرات مستقیم طرفین دعوی از ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۱.....	۱۱۲
۱-۵-۴	وضعیت مذاکرات تا قرارداد اسفند ماه ۱۳۵۱.....	۱۱۴
۶-۴	قرارداد اسفند ماه ۱۳۵۱.....	۱۱۶
۷-۴	هیرمند بعد از قرارداد ۱۳۵۱.....	۱۱۹
۱-۷-۴	مسأله هیرمند از قرارداد ۱۳۵۱ تا ظهور طالبان.....	۱۱۹
۲-۷-۴	وضعیت هیرمند از زمان طالبان تا کنون.....	۱۲۱

فصل پنجم: ترانزیت مواد مخدر

۱-۵	وضعیت تولید و ترانزیت مواد مخدر در منطقه هلال طلایی.....	۱۲۵
-----	--	-----

- ۱-۱-۵ محورهای ترانزیت مواد مخدر از افغانستان ۱۲۷
- ۲-۱-۵ موقعیت ترانزیتی ایران ۱۲۸
- ۳-۱-۵ رسوب مواد مخدر در مسیر ترانزیت ایران ۱۳۱
- ۲-۵- مواد مخدر در افغانستان ۱۳۲
- ۱-۲-۵ آخرین وضعیت تولید و قاچاق مواد مخدر در افغانستان ۱۳۲
- ۳-۵- مواد مخدر در ایران ۱۳۳
- ۱-۳-۵ تحولات صورت گرفته در عرصه مقابله با عرضه مواد مخدر در ایران ۱۳۳
- ۱-۱-۳-۵ کشفیات مواد مخدر ۱۳۳
- ۲-۱-۳-۵ اقدامات کنترلی مبارزه با مواد مخدر توسط ناجا ۱۴۲
- ۴-۵ فشارها و تهدیدات ناشی از مواد مخدر ۱۴۵
- ۱-۴-۵ فشارها و تهدیدات سیاسی، امنیتی ۱۴۵
- ۱-۱-۴-۵ ایجاد شرارت و ناامنی ۱۴۹
- ۲-۱-۴-۵ بهره برداری سیاسی مخالفان داخلی و خارجی ۱۴۹
- ۳-۱-۴-۵ نفوذ پذیری مرزها ۱۵۱
- ۲-۴-۵ تهدیدات اقتصادی ۱۵۲
- ۳-۴-۵ تهدیدات اجتماعی ۱۵۵
- ۵-۵ مواد مخدر، قاچاق کالا و روابط سیاسی دو کشور ۱۵۸

فصل ششم: پیوستگی‌های قومی و مذهبی در دو کشور.

- ۱-۶ ویژگی‌های قومی-اجتماعی افغانستان ۱۶۳
- ۱-۱-۶ نژادها و قبایل ۱۶۴
- ۱-۱-۱-۶ پشتونها (پاتانها) ۱۶۵
- ۲-۱-۱-۶ تاجیک ها ۱۶۶
- ۳-۱-۱-۶ ازبکها ۱۶۷

۱۶۸	۶-۱-۱-۴ ترکمنها	۱۶۸
۱۶۸	۶-۱-۱-۵ قرقیزها	۱۶۸
۱۶۹	۶-۱-۱-۶ بلوچها	۱۶۹
۱۶۹	۶-۱-۱-۷ هزاره ها	۱۶۹
۱۶۹	۶-۱-۱-۸ کوچ نشینان	۱۶۹
۱۷۱	۶-۱-۱-۹ ایماق ها	۱۷۱
۱۷۳	۶-۱-۲ زبان	۱۷۳
۱۷۴	۶-۱-۳ دین و مذهب در افغانستان	۱۷۴
۱۷۵	۶-۱-۴ اختلافات مذهبی	۱۷۵
۱۷۵	۶-۱-۵ حاکمیت پشتونها و مشکلات سیاسی - اجتماعی	۱۷۵
۱۷۶	۶-۱-۶ طالبان و تعصبات قومی - مذهبی	۱۷۶
۱۷۷	۶-۲-۲ حمایت های قومی - مذهبی	۱۷۷
۱۸۰	۶-۲-۱ حمایت ایران از شیعیان افغانستان	۱۸۰
۱۸۳	۶-۲-۲ پیوستگی فرهنگی - زبانی ایران و تاجیک های افغانستان	۱۸۳
۱۸۵	۶-۲-۳ پیوستگی قومی بلوچها در دو کشور	۱۸۵
۱۸۹	۶-۳-۳ عشایر ایرانی همجوار با افغانستان	۱۸۹
۱۹۰	۶-۴-۴ قومیت های ایرانی همجوار با افغانستان	۱۹۰
۱۹۱	۶-۴-۱ ویژگی های قومی - مذهبی شهرستان های همجوار با افغانستان	۱۹۱
۱۹۶	۶-۴-۲ زبان و مذهب قومیت های همجوار با افغانستان	۱۹۶
۱۹۷	۶-۵ پیوستگی های قومی - مذهبی در دو کشور	۱۹۷

فصل هفتم: آوارگان و مهاجرین

۲۰۲	۷-۱ آوارگان افغانی و ماهیت آنها	۲۰۲
۲۰۳	۷-۱-۱ وضعیت آوارگان افغانی در ایران	۲۰۳

۲۰۵.....	۲-۱-۷ معضلات و مسائل حضور آوارگان در ایران	۲۰۵
۲۰۵.....	۱-۱-۲-۷ معضلات اجتماعی حضور آوارگان.....	۲۰۵
۲۰۶.....	۲-۲-۱-۷ ازدواجهای مختلط (غیر رسمی مهاجرین با بانوان ایرانی).....	۲۰۶
۲۰۸.....	۳-۲-۱-۷ جذب و حل پناهندگان افغانی در جامعه ایرانی.....	۲۰۸
۲۰۹.....	۴-۲-۱-۷ تهدیدات امنیتی حضور آوارگان افغانی.....	۲۰۹
۲۱۱.....	۳-۱-۷ واقعیتها و فرصت‌های حضور آوارگان افغان در ایران.....	۲۱۱
۲۱۲.....	۲-۷ بازگشت آوارگان به افغانستان.....	۲۱۲
۲۱۴.....	۱-۲-۷ بازگشت پناهندگان و دولت موقت افغانستان.....	۲۱۴
۲۱۴.....	۲-۲-۷ کند شدن روند بازگشت.....	۲۱۴
۲۱۶.....	۳-۲-۷ رابطه متقابل بازگشت پناهندگان و کمک برای بازسازی.....	۲۱۶
۲۱۷.....	۳-۷ تعاملات دو کشور در رابطه با آوارگان.....	۲۱۷
۲۱۸.....	۱-۳-۷ اجلاس اول.....	۲۱۸
۲۱۹.....	۲-۳-۷ اجلاس دوم.....	۲۱۹
۲۲۰.....	۳-۳-۷ اجلاس سوم.....	۲۲۰
۲۲۱.....	۴-۳-۷ اجلاس چهارم.....	۲۲۱
۲۲۲.....	۵-۳-۷ اجلاس پنجم.....	۲۲۲
۲۲۴.....	۶-۳-۷ اعتراضهای مکرر دولت افغانستان در رابطه با نحوه برخورد با مهاجرین.....	۲۲۴
۲۲۸.....	فصل هشتم: استنتاج، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات.....	۲۲۸
۲۴۴.....	منابع.....	۲۴۴

فصل اول:

چارچوب تحقیق

۱-۱ طرح مسأله و بیان موضوع اصلی تحقیق

کشورهای ایران و افغانستان در حوزه فلات ایران قرار گرفته‌اند. این حوزه به حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی معروف می‌باشد. ملت ایران در مقایسه با دیگر همسایگان بیشترین علاقه و مشترکات را با مردم افغانستان دارد. اشتراکات در دین، تاریخ، فرهنگ و بویژه زبان، دو ملت همسایه ایران و افغانستان را با پیوندهای عمیق و ناگسستنی به هم وصل می‌کند به طوری که تحولات فکری، اجتماعی، فرهنگی در یک کشور به طور مستقیم بر تحولات کشور دیگر اثر داشته است. ویژگیهای فرهنگی مشترک، می‌تواند کیفیتی ویژه و استثنایی در مناسبات ایران و افغانستان بوجود آورد. در واقع زیربنای اصلی و اساسی روابط سیاسی و اقتصادی میان دو کشور را هم همین پیوستگی‌ها و ویژگی‌های عاطفی و فرهنگی مردم دو کشور تشکیل می‌دهد. این دو کشور با توجه به اشتراکات فرهنگی و تمدنی که با هم دارند، هنوز نتوانسته‌اند که از یک رابطه خوب و پایداری برخوردار باشند. در حالیکه با توجه به مطالب فوق انتظار می‌رفت که عمیق‌ترین روابط بین دو کشور برقرار باشد، اما یکسری عوامل جغرافیایی که ریشه‌های تاریخی هم دارد، روابط دو کشور را تا به حال به چالش کشیده است و در رفتار سیاسی دولتمردان دو کشور، نسبت به توسعه و بهبود روابط تأثیر فراوانی گذاشته است، به همین خاطر کشف عوامل جغرافیایی و بررسی و تجزیه و تحلیل آنها و همچنین میزان اثرگذاری هر کدام که همگی ماهیت ژئوپولیتیک دارند، مهم می‌باشد.

در این تحقیق با توجه به نظریه پیتر هاگت که منابع جغرافیایی فشارها و چالشهای میان کشورها را بررسی می‌کند، ما نیز سعی داریم که بر این اساس به شناسایی، تجزیه و تحلیل و میزان اثرگذاری هر کدام از این عوامل و چالشها در روابط دو کشور بپردازیم و برای ما آشکار شود که این عوامل جغرافیایی که اکثراً ماهیت ژئوپولیتیک دارند، چه تأثیری در روابط دو کشور بر جای گذاشته

است. با مطالعه جغرافیای انسانی و طبیعی افغانستان، امکان شناسایی و تجزیه و تحلیل چالشهای موجود میان دو کشور وجود دارد. در واقع مطالعه پیوستگی‌های قومی و تعامل دو جانبه قومیت‌های دو کشور، مانند هزاره‌ها، بلوچها و سیستانی‌های نیمروز و بررسی نوع روابط و میزان اثرگذاری آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. بزرگترین قومیت افغانی یعنی پشتون نسبت به ایران بدبین است. مطالعات و شواهد این مطلب را تأیید می‌کند. شناسایی علل بدبینی این قومیت مهم نسبت به ایران و تأثیر و نفوذ سیاسی که روی قبایل و قومیت‌های همبسته ایران دارد، از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد.

مطالعات دیگر نشان داده است که رودخانه مرزی هیرمند اثر گسترده‌ای را در روابط دو کشور بر جای گذاشته است. رودخانه هیرمند از افغانستان سرچشمه می‌گیرد و زندگی مردم سیستان وابسته به آن است. سیستان یکی از مناطق خشک و کم باران ایران می‌باشد. رودخانه هیرمند نقش حیاتی در زندگی و توسعه اقتصادی آن به عنوان بخشی از ایران دارد. وابستگی ایران به منابع آب هیرمند و قرار گرفتن سرچشمه این رود در افغانستان موجب نقش آفرینی سیاسی آن در روابط سیاسی بین دو کشور شده است. کاهش جریان آب هیرمند به سمت سیستان در برخی سالها منازعاتی را بوجود آورده است. اختلاف در مورد میزان سهم آب رود هیرمند بین دو کشور موجب انعقاد قراردادهای متعدد و مذاکرات زیادی بین آنها گردیده است.

چالش مهم دیگر که می‌تواند بزرگترین محور آسیب پذیر ایران باشد، مسأله ترانزیت مواد مخدر است. ایران در مسیر مبدأ و مقصد ترانزیت مواد مخدر قرار گرفته است و تاکنون با توجه به آمار و ارقام، هزینه‌های جانی و مالی زیادی را متحمل شده است. قاچاق مواد مخدر تبعات و تأثیرات متعددی بر امنیت ملی ایران بر جای گذاشته است. قاچاق و ترانزیت مواد مخدر و کالا موجب ازدیاد هزینه‌ها، نفوذپذیر مرزها، افزایش تلفات و درگیریها، ورود بیگانگان، تردد غیر مجاز و ... می‌شود. همچنین ایجاد اختلال در روند اجرای طرح آمایش سرزمین و بهره‌گیری از منابع و توانمندیهای موجود و بهره‌برداری مخالفان سیاسی داخلی و خارجی از دیگر تبعات امنیتی، اقتصادی، سیاسی منفی قاچاق مواد مخدر می‌باشد.

چالش دیگر، بحران ناشی از پناهندگان و آوارگان افغانی است که ایران به عنوان حوزه کشش اینگونه جمعیت‌های سرگردان تبدیل شده است و اثرات فراوانی را تاکنون بر جای گذاشته است. بسیاری از آوارگان افغانی از همان آغاز تراژدی افغانستان به ایران روی آوردند. این آوارگان به دلیل قرابت‌های قومی با ایرانیان و نیز یگانگی مذهبی که با شیعیان ایران داشتند به کشور ما آمدند. هر چند هجوم کارگران فصلی افغانستان تا قبل از کودتای افغانستان از جمله حرکت‌های عادی محسوب می‌شد و چهره کارگران مهاجر افغانی، لااقل در استانهای شرقی ایران، شناخته شده بود، اما گستردگی جمعیت آواره، این موج را به سراسر ایران کشانید. بخش عمده آوارگان در مراکز شهری استانهای شرق کشور حضور دارند و در جمعیت محل مستحیل شده‌اند و تنها عده کمی از آنها در اردوگاه‌های ویژه اسکان آوارگان زندگی می‌کنند.

با توجه به چالش‌های جغرافیایی موجود میان دو کشور، این تحقیق در پی یافتن پاسخ سؤالات زیر است.

- ۱- رودخانه مرزی هیرمند، چگونه و تا چه اندازه در نوع روابط سیاسی دو کشور تأثیر داشته است؟
- ۲- ترانزیت مواد مخدر و قاچاق کالا چه پیامدهایی را در مناسبات دو کشور بر جای گذاشته است؟
- ۳- پیوستگی‌های قومی، مذهبی میان دو کشور تا چه حد تعاملات و روابط دو جانبه را متأثر ساخته است؟
- ۴- بحران ناشی از آوارگان و پناهندگان افغانی چه پیامدهایی را در تعاملات دو جانبه بر جای گذاشته است؟

۲-۱ فرضیات پژوهش

- ۱- با توجه به وابستگی افغانستان و شرق ایران (سیستان) به آب هیرمند، اختلافات و تنش‌های عمیقی در رابطه با بهره برداری از آب بین دو کشور بوجود آمده است.
- ۲- معضلات مربوط به ترانزیت مواد مخدر و قاچاق کالا از جهت اقتصادی، سیاسی و امنیتی، در بهبود روابط دو کشور تأثیر منفی داشته است.

۳- تعاملات دو جانبه ایران و افغانستان، از پیوستگی‌های قومی و مذهبی به ویژه در استانهای همجوار، تأثیر پذیرفته است.

۴- مهاجرت آوارگان افغانی به ایران، در بافت اجتماعی و اقتصادی استانها و شهرهای همجوار با افغانستان و همچنین روابط دو کشور تأثیر منفی داشته است.

۱-۳ ادبیات و سوابق مسأله

در رابطه با اوضاع افغانستان، کتابها و مقالات متعددی نوشته شده است و هر کدام به نوعی، اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و جغرافیای، تاریخی این کشور را مورد مطالعه قرار داده‌اند. در رابطه با مسائلی که مربوط به تعاملات ایران و افغانستان می‌باشد، نیز مطالعاتی صورت گرفته است که هر کدام به بررسی و مطالعه ابعاد خاصی پرداخته شده است، در اینجا به چند مورد از کتابها و مقالات گوناگونی که در مورد افغانستان و روابط آن با ایران به رشته تحریر درآمده است می‌پردازیم.

- دکتر مجتهدزاده در رابطه با مرزهای شرقی ایران مطالعات گسترده‌ای را داشته‌اند. او در کتاب امیران مرزدار و مرزهای خاوری ایران به بررسی تحولات مرزهای شرقی و کارکرد آن در گذشته و حال پرداخته است، وی علاوه بر این مقالاتی تحت عناوین مرزهای شرقی و فرایند شکل گیری مرزهای شرقی ایران و ... به رشته تحریر درآورده است.

- دکتر حافظ نیا نیز مقالاتی را در رابطه با اوضاع افغانستان و تحلیل ژئوپولیتیکی این کشور و همچنین وضعیت سیاسی، اجتماعی و ... نوشته‌اند.

- دکتر پاپلی یزدی نیز در مقالات افغانستان، اقوام و کوچ نشینی، اهمیت ژئوپولیتیکی شرق و شمال شرق ایران، پناهندگان افغانی، به شکلی به مطالعه و تحقیق پرداخته‌اند.

- دکتر حمید احمدی نیز در رابطه با قومیت و قوم‌گرایی در افغانستان مقالاتی همچون اقوام افغانستان، هزاره‌های افغانستان، وضعیت قومی در افغانستان را مورد مطالعه قرار داده است.

- دکتر هوشنگ امیر احمدی در مقاله بحران افغانستان و سیاست منطقه‌ای ایران، بحران افغانستان را از چند دیدگاه مورد مطالعه قرار داده است.